

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 26, Sayı/Issue: 50, Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

**Samuel Jonhson ve Mutluluğu Aramak:
Habeşistan Prensi Rasselas Bir Hikâye Üzerine Bir İnceleme**
*Samuel Jonhson and The Search for Happiness:
A Study on The Prince of Abyssinia: Rasselas a Tale*

Tamer Yıldırım

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı –
Assoc. Prof., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of
History of Philosophy.
tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 01/08/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 30/10/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2024

Atıf/Citation: Yıldırım, Tamer. "Samuel Jonhson Ve Mutluluğu Aramak: *Habeşistan Prensi Rasselas Bir Hikâye Üzerine Bir İnceleme*". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/50 (2024), 573-590. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1526234>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Öz

Habeşistan Prensi Rasselas Bir Hikâye, Dr. Samuel Johnson'ın (1709-1784) eserlerinin en popüler olanlarından biridir. Eserin ilk okuyucuları onu felsefî ve pratik açıdan önemli bir eser olarak görmüş ve bir roman olarak sınıflandırmanın zor olduğunu düşünmüştür. Johnson, eserini yaklaşık 250 yıl önce yazmasına rağmen bugün de okuyucuya hayatın, ölümün, evliliğin, öğrenmenin, eyleme karşı eylemsizliğin anlamını ve diğer birçok konuyu keşfettirmeye çalışmaktadır. Johnson, ahlak teorilerinden hareketle mutluluğu ele almamaktadır. Ahlakî failin kendisinden, insandan ve insanın yaşadığı hayat ve bunun koşullarından hareketle konuyu anlatmaktadır. Mutluluk anlamında temele alınacak olan fail ve onun içinde bulunduğu şartları değerlendirmektedir. Mutluluk, elde edilenden veya elde etmekten çok arama ve başarmada bulunabilir. *Habeşistan Prensi*, Voltaire'in (1694-1778) iyimserlik sistemini çürütmek için yazdığı *Candide* adlı esere, planı ve yapısı bakımından benzerlik göstermektedir. Fakat vardıkları sonuç birbirlerinden oldukça farklıdır. İnsanların mutluluğu bulmayı düşündükleri hemen her unsur ele alınıp bunların istenileni veremeyeceğinin belirtildiği *Habeşistan Prensi*, yöneticilerden hizmetçilere, yaşlılardan gençlere, bilgerlerden cahillere varıncaya kadar her kesimden insanı örneklemektedir. Bütün olaylar mutluluk umuduyla başlamış fakat hayal kırıklığıyla sona ermiştir. Sonuçta romanda kurgusal bir yolculuk aracılığıyla ahlakî bir gerçeklik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Johnson, Türkiye'de çok fazla tanınmadığı için makalenin giriş kısmında hayatı ve eserlerinin *Habeşistan Prensi* ile ilgili olan yönlerine kısaca değindik. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırmanın imkanlarından yararlanılmış, literatür ve doküman analizi metodları kullanılarak *Habeşistan Prensi*'nde mutluluk, kötümserlik, iyimserlik konuları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Samuel Johnson, *Habeşistan Prensi*, Mutluluk, Kötümserlik, İyimserlik.

Abstract

The History of Rasselas, Prince of Abissinia; Rasselas a Tale is one of the most popular of Dr. Samuel Johnson's (1709-1784) works. Early readers of the book viewed it as a work of philosophical and practical importance and found it difficult to classify as a novel. Although Johnson wrote the book nearly 250 years ago, it continues to engage readers in discovering profound themes such as the meaning of life, death, marriage, learning, action versus inaction, and many other topics. Johnson does not address happiness based on moral theories. Johnson's emphasis on morality as the voice of God aligns with the practical spirit of his time. During his time the views of John Locke (1632-1704) and David Hume (1711-1776) had discredited metaphysics in England, as well as in the rest of Europe. Johnson's moral thought, which turned to the field of morality, is closely related to his religious attitude. According to him, metaphysics was beyond human comprehensio. However, the dogma of the Church of England, as a reasonable institution and the guardian of morality and social peace, should be accepted without question. While the origins of evil were mysterious, its consequences were evident and needed to be combatted. He believed that man's most important weapon against the evils of life was the use of reason. The subject is explained through the perspective of the moral agent the human being and, the life and conditions they experience. He tells us that "the basis for happiness is the agent and his conditions." Happiness is found in seeking and achieving rather than in what is achieved. *The Prince of Abyssinia* is similar in plan and structure to *Candide*, which was written by Voltaire to refute the system of optimism. However, their conclusions differ significantly. The work explores almost every element that people think of finding happiness and states that they cannot give what they want. It provides example of individual from all walks of life, from managers to servants, from the elderly to the young, from the wise to the ignorant. All events started with the hope of happiness but ended in disappointment. Dr. Johnson, as a productive writer, has created his literary work, which is dominated by intellectual and philosophical conversations, in a way that will progress quite quickly with action and various characters. It is especially the case that subjects that have an important place in moral philosophy are told in a literary way. However, the approach to the subject in differs from the at in literature. There is a desire to appeal to a different audience by looking at the subject in a different way. Literature is suitable for daily life. In contrast those who emphasize intellectual and intellectual abilities turns to philosophy to interpret the subject. In addition, what the public expresses as happiness is not the same as the

concept of happiness in philosophy. Based on the work, it does not seem possible to put forward a Platonic or Aristotelian theory of happiness ethics. The question of what the meaning of life is and what should be done to obtain the most real satisfaction from life is a problem that has been discussed since the creation of humanity. Neither philosophy or literature can find an answer to this. Being faced with almost every known philosophy and lifestyle at work and still not knowing what to do is like an expression of this. Philosophy and literature one develops ideas with theories, and the other develops with events through narratives. We can all identify the meaning of life with the search. However, living is more than daily pleasures. In order to understand this, sometimes it is necessary to go beyond the area that one is confined to. This necessitates making a choice. Dr. Johnson has not reached a conclusion in his work on the subject of life choices. The problem is not a subject that can be completely solved in this book or in life itself. A person's daily life can be full of mistakes because disappointment and restlessness are constantly recurring situations. One of the things that should be paid attention to in life is not wasting time, which is mentioned in the book as one of the ways to achieve happiness because the meaning of time includes the meaning of life. Dr. Johnson also believes that the search for happiness itself is an important part of the human experience. The importance of *The Prince of Abyssinia* is that it presents the human search for happiness in a wise and humanistic way with this idea it bases itself on. As a result, an attempt was made to reveal a moral reality through a fictional journey in the novel. Since Johnson is not well known in Turkey, we briefly touched upon the aspects of his life and works related to *The Prince of Abyssinia* in the introduction of the article. In the study, qualitative research opportunities were used as a method, and the subjects of happiness, pessimism and optimism in *The Prince of Abyssinia* were examined using literature and document analysis methods.

Keywords: History of Philosophy, Samuel Johnson, *The Prince of Abyssinia*, Happiness, Pessimism, Optimism.

Giriş

İngiltere’de ve İngiliz dilinin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde bilinen Dr. Samuel Johnson, 1709’da İngiltere’de Lichfield’da bir kitap satıcısının oğlu olarak doğdu. Üniversite eğitimi için Oxford’da, Pembroke College’a gitti. Market Bosworth’taki bir okulda belletmen oldu fakat bu işte başarılı olamayınca Birmingham’da bir kitapçıda çalıştı. Yirmi beş yaşında kendinden yaşlı olan dul bir kadınla evlendi. Öğretmenlik için bazı girişimlerde bulundu ve ikinci girişimi de başarısız olunca Londra’ya giderek *The Gentleman’s Magazine* için parlamento tartışmalarını yazmaya başladı. Dikkat çeken ilk eseri 1749’da basılan *Vanity of Human Wishes* idi. 1747’den itibaren en önemli çalışması olarak değerlendirilen 1755’te yayımlanan *Preface to a Dictionary of the English Language: A Dictionary of the English Language* ile meşgul olur. 1777’de *Lives of the Poets*’i yayımlar. Fakat onun en çok okunan ve dikkat çeken eseri, 1759’da yayımlanan kurgusal felsefi romanı *Habeşistan Prensi; Rasselas*’dır ve kısaca *Rasselas* olarak bilinir.¹ Bu, dünyanın soyluları ve felsefeleri arasında

1 Eserin kurgu veya felsefi özelliğe sahip olmasına yönelik bazı eleştiriler vardır. Eleştiriler genel olarak kurgu veya felsefi olma açısından beklentileri tatmin etme noktasındaki yetersizlikler üzerinde toplanmaktadır. Bu değerlendirmeler için bk. Ian White, “On Rasselas”, *The Cambridge Quarterly* 6/1 (1972), 6-31. Farklı değerlendirmeler olsa da hemen herkes Johnson’ın *Habeşistan Prensi* adlı eserinin bir “ahlaki masal” ya da “felsefi kurgu” olduğunu, yazarın kurgusal yaşamla ahlaki bir vizyon aşladığı ve on sekizinci yüzyılda çok güçlü olan bir anlatı

bir gencin hayal kırıklıklarının öyküsünü içerir ki, burada yer alan bazı ifade biçimleri *Vanity of Human Wishes* ile aynıdır. Dolayısıyla Johnson'ın *Habeşistan Prensi*'ni, *Vanity of Human Wishes*' da şiir tarzında ifade ettiği konuları düzyazı şeklinde daha genişletilmiş ve daha derin bir felsefi söylemle ortaya koyduğu bir eser olarak değerlendirilebilir.² *Vanity of Human Wishes* ve *Habeşistan Prensi*'nin bazı bölümlerinde Johnson, adeta kendi kendine konuşur gibi bir üslupla düşüncelerini ifade eder.³ Genel olarak bakıldığında Johnson'ın eserlerinin neredeyse hepsi insan ruhunun doğasına ve onun dünyayla olan ilişkisine dair derin bir iç görüye sahiptir.

Dönemin şiir üzerinden mutluluğu anlatan şairlerinden biri olan Alexander Pope (1688-1744) gibi Johnson'ın da çocukluğu hastalıklarla geçmiştir. Maddi zorluklar da buna eklendiğinde hayatının son dönemi haricinde sürekli farklı problemlerle baş etmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Johnson, bir şair, denemeci, broşür yazarı, gezgin, eleştirmen ve biyografi yazarı⁴ olarak İngilizce konuşulan dünyada bir üne sahiptir.⁵ *Habeşistan Prensi*'nde yazarının karakteri, kişiliği, insanlığa dair derin bilgisi, erdemleri hatta önyargıları farklı ifadelerde kendini göstermektedir. Johnson'ın yazım alanındaki üstünlüğü esas olarak düşünme sanatında, aklını kullanma biçimindedir. Bilgi sahibi olduğu hususların fayda içeren kısımlarını yakalama ve bunu açık ve güçlü bir şekilde ifade etme kabiliyetine sahiptir. Dolayısıyla onun şahsında bilgi, açık ve gerçek bir bilgelik şeklinde edebî eserlerinde kendini göstermiştir.⁶

Johnson'ın *Habeşistan Prensi* yazıldığı dönemden günümüze kadar insanların ilgisini çeken, zevkle okunan bir eserdir. Fakat *Habeşistan Prensi*'nin yazılmasının yazarın annesinin ölümüne borçlu olduğu söylenebilir.⁷ Zira eser 1759, Ocak ayında doksan yaşında ölen annesinin cenaze masraflarını karşılamak için bir hafta sadece akşamları yazılarak oluşturulmuştur. Bu ve diğer eserlerinin yazımının para elde etmek olması onun koşulların baskısı altında çalıştığının ve yazdığının bir ifadesidir. Çünkü "Bir aptaldan başka hiç kimse para dışında yazmamıştır" diyen⁸ Johnson, edebî yazıları da dâhil

türünün temsilcisi olduğu konusunda hemfikirdir. Alvin Whitley, "The Comedy of Rasselas", *ELH* 23/1 (March 1956), 48.

- 2 James Boswell, *Life of Johnson* (New York: Oxford University Press, 1989), 242; John Maden, "Rasselas" and "The Vanity of Human Wishes", *Criticism* 3/4 (Fall 1961), 295.
- 3 A. Meynell - G. K. Chesterton, *Samuel Johnson* (London: Herbert&Daniel, 1911), vii-ix.
- 4 Johnson'ın biyografi yazarlığının niteliğinin bir değerlendirmesi için bk. Ömer Faruk Ateş - Şahmurat Arık, "Sorunsalları, Tarihsel Gelişimi ve Temsilcileri Bağlamında Biyografi Teorisine Genel Bir Bakış", *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi* 2/1 (2022), 130-153.
- 5 Leslie Stephen, *Samuel Johnson* (New York: Harper & Brothers Publishers, 1879), 166.
- 6 George Birkbeck Hill, "Introduction", *History of Rasselas Prince of Abyssinia*, mlf. Samuel Johnson (Oxford: The Clarendon Press, 1887), 16.
- 7 Boswell, *Life of Johnson*, 240.
- 8 Stephen, *Samuel Johnson*, 16.

olmak üzere yazdığı eserleri maddi bir fayda sağlamasına bağlamıştır. İnsanların büyük ilgisini çeken eser, basıldıktan sonraki üç yılda beşinci baskısına ulaşmıştır. Johnson; İtalyanca, Fransızca, Almanca ve Hollandaca versiyonlarını görece kadar yaşamış,⁹ o zamandan beri Bengalce, Macarca, Lehçe, Yunanca, İspanyolca, Rusça ve Türkçe gibi pek çok yabancı dile çevrilmiştir.

Eserde olayın geçtiği yer olan Habeşistan/Etiyopya ve Mısır hakkındaki bilgiler büyük ölçüde Portekizli Cizvit rahip Peder Jeronimo Lobo'nun (1595-1678) 17. yüzyıldaki anılarına dayanmaktadır. Johnson'un, Lobo'nun *A Voyage to Abyssinia (Habeşistan'a Yolculuk)* adlı eserini 1735 yılında Fransızcadan İngilizceye çevirmesi büyük ölçüde romanında anlatacağı ülke olarak Habeşistan'ı seçmesine neden olmuştur. Ayrıca Johnson, cehalete ve İngiliz sömürgeciliğini reddetmekteydi ve Habeşistan da sömürgeleştirilemeyen iki Afrika ülkesinden biriydi. Lobo'nun eserinde coğrafi ve toplumsal özellikler hakkında geniş bilgiler verilmektedir ve bu anlatılanlarla Johnson'un eserinde bahsedilen bazı olayların (yol kesme, yağma, kaçırılma, Nil'in ve bölgenin genel özellikleri, insanların davranışları gibi) birbirine paralellikler göstermektedir.¹⁰ Johnson, romanında oluşturduğu 'Mutlu Vadi'yi yaratmak için bunu bir araç olarak kullanır. Eserde bir Habeşistan prensi olan Rasselas, gerçek mutluluğu bulmaya çalışmak için yaşadığı 'Mutlu Vadi'den ayrılır. Johnson bize, bir şeyi sadece 'mutlu' olarak adlandırmanın onu mutlu kılmadığını belirtip bir nevi kendi fikirlerini söylediği bilge insan Imlac'ın teşvikiyle Rasselas, aklın tutkulara ve hayal gücüne hükmetmesi gerektiğine karar verir. Ancak *Habeşistan Prensi'* nin polemik yönlerinin en belirgin noktası bu olmasına rağmen, bu sıradanlığı kabul etme konusunda bir tereddüt yaşanması da söz konusudur. Bütün tanımlamalar mutlakiyetçi tüm yönetimlerde görebileceğimiz bir durum olarak akla gelebilecek her türlü lüksün bulunduğu bir yer şeklinde verilir. Johnson'un yaşadığı dönemde Doğu'nun siyasal, toplumsal, kültürel geleneğinden haberdar olup olmadığını veya ne kadar haberdar olduğunu bilmesek de, Habeşistan Prensi'nde sunulan alegori, sömürge ve Batı etkisinden önceki bir anlayışla Doğu'nun yüceltilmesi şeklinde kendini gösterir. *Habeşistan Prensi'* nde Afrika'dan, Voltaire'in *Candide* adlı eserinde Amerika'dan (bu eserlerin yazıldığı dönemde bu bölgelerle ilgili olarak Avrupa'da bilinenler oldukça sınırlıydı) hareketle hakikat arayışı ve toplumsal ve siyasal olarak mutlu yaşam konusunu edebî bir şekilde ele almaktadırlar. Voltaire, *Candide'* de anlattığı gizemli, daha önce bilinmeyen yerlerin ruhanî bilgeliğini övüp geçici dünyayı yani Avrupa'daki devletleri eleştirmesi söz konusuysen Johnson, her zaman İngiliz Kilisesi'nin dogmalarına bağlı ve eserinde dinine karşı herhangi bir eleştiriye açıkça sunması gibi bir durum bulunmamaktadır.

9 Hill, "Introduction", 16.

10 Bk. P. Jerome Lobo, *A Voyage to Abyssinia*, çev. Samuel Johnson (London: Cassell and Company, 1887), 80-85, 134-146.

Felsefi bir öykü olarak aforizmalarla dolu olan *Habeşistan Prensi*'nde edebi yön, dil sanatı ön planda tutulmuştur. 18. yüzyıl İngiltere'sinde pragmatik olan birinin ortaya koyduğu lirik edebî anlatımın kendini gösterdiği eser, temelde insanın mutluluğu sorununu ele alır.¹¹ Johnson'ın *Habeşistan Prensi*'nin yazıldığı zamanla da yakın bir ilişkisi vardır. Şöyle ki, 18. yüzyılın başından, özellikle İngiltere'de II. George'un saltanatının başlangıcından (1727) itibaren, adil bir Tanrı hükmünün bulunup bulunamayacağına, hayatın olumsuzluklarına, hastalıklara dair artan şüpheli niteliğe sahip bir açıklama arayışı vardı. Mutsuzluğun olduğu bu dünyada insanlığın baş etmede zorlandığı bu sorunlar, düşünen insanların zihinlerini giderek daha fazla meşgul etmekteydi. Johnson'ın ilk olarak *Vanity of Human Wishes* eserinde ifade ettiği bu duygu, *Habeşistan Prensi*'nin basıldığı 1759 yılına gelindiğinde Avrupa'da neredeyse her yerde tartışılan bir konuydu. Gündemde olan bu konu yazar tarafından *Habeşistan Prensi*'nde yoğun bir şekilde yeniden ifade edilmiştir. Burada yaşam güçleri aktif olarak kullanılmadıkça yaşamın tüm sevinçleri neşe veremez denilerek dünya, insan enerjisinin tümü kullanılsa bile ideallere ulaşmak için yetersiz, yanıltıcı hatta buna değmeyecek bir yer olarak sunulmuştur. Bu dönemdeki yaşam koşulları Johnson ve zamanının düşünürleri için de mutsuzluğu içerecek bir durumdaydı. Ancak Johnson'a göre bu dünya, gelecek dünyaya inananların mutluluğu için eğitim verilen bir yerdi ve insanın mutluluğu mezarın ötesinde bulabileceğine inanıyordu. Bazı yorumcular Johnson'ın genel düşüncesine bağlı olarak bu eseri de sahip olduğu dinî inancının bir ifadesi olarak değerlendirdiler ve eserin dünyadaki hayatta mutluluğu bulmanın imkânsızlığını ifade ettiğini ve okuyucunun nihai tatmin için Tanrı'ya bakmasını istediğini savundular.¹² Belirttiğimiz gibi bu, Fransız Devrimi'nden önce Avrupa'nın geneline yayılan bir duyguydu. Dolayısıyla *Habeşistan Prensi*'nde zamanın ruhu ifade edilirken yazarın da düşünsel yönelimini ortaya koyması söz konusudur.¹³

Eser, Habeşistan'da kraliyet prenslerinin tamamen inzivaya çekildiği, ancak akla gelebilecek her türlü ihtiyacı karşılayacak bol miktarda malzemenin bulunduğu mutlu bir vadiye başlamaktadır. Burada eğitilen Prens Rasselas, dış dünyayı merak eder ve sonunda kız kardeşi Prensess Nekayah, onun hizmetçisi Pekuah ve kadim bilge ve şair Imlac ile birlikte buradan kaçır. Imlac'ın rehberliğinde çeşitli yerlerde yaşamı ve görgü kurallarını araştırırlar; filozoflarla, devlet adamlarıyla, bilginlerle ve münzevilerle tanışıp deneyimlerinin sonuçlarını tartışırlar ve sonunda dördü de "hiçbir şeyin sonuçlanma-

11 Stephen, *Samuel Johnson*, 167.

12 Bu değerlendirmeler için bk. Chance David Pahl, "Teleology in Samuel Johnson's *Rasselas*", *Renascence* 64/3 (March 2012), 221-232.

13 H. M., "Introduction", *Rasselas Prince of Abyssinia*, mlf. Samuel Johnson (London: Cassell and Company, 1909), 7-8.

dığı bir sonuca” vararak kaderci bir tutuma sahip olarak ‘Mutlu Vadi’ye dönme karar verirler. Bir anlamda çocuksu potansiyelden yetişkin gerçekliğine bizzat olayları deneyimleyerek ulaşırlar. ‘Mutlu Vadi’ bir metafor gibi tüm boş insan isteklerinin tatminini temsil eder ve Rasselas’ın keşfettiği şey, gerçek mutluluğun sabırdan, sağlıklı bir zihinden, kontrol altındaki bir iradeden, inançtan, umuttan ve sevgiden kaynaklandığıdır. Eser bu şekilde, hayata dair bir dizi değerlendirmeden biraz daha fazlasıdır ve hayatın farklı kısımlarını bir arada vermeye yetecek kadar bir hikâyeyi içerir. Eser, Voltaire’in *Candide*’sinde yoğun şekilde ortaya konulan hiciv açısından eksik olsa da okuyucu üzerinde güçlü bir izlenim bırakmaktadır.¹⁴ Ayrıca *Habeşistan Prensi*’nde geçen isimlerin kişisel özelliklere göre anlamları vardır.¹⁵

Bütüncül olarak bakıldığında *Habeşistan Prensi* Doğu Masalları ekseninde ahlaki unsurların özellikle mutluluk ilkesinin niteliğiyle ilgili denemelerin bir karışımı gibi görünmektedir.¹⁶ Eser; bir düzyazı, kurgusal ya da felsefi bir eser, bir aşk romanı ya da masal, bir seyahat öyküsü veya şiirsel bir hikâye bunların hepsi olabilir. Çünkü bu yazım türlerinden her birine çekilecek özelliklere sahiptir.¹⁷ İçerik olarak ise insanın mutluluğu ararken yapılan seçimlere ilişkin ciddi bir sorgulamadır.

Mutluluk Nerede?

Mutluluğun nerede olduğu sorusu *Habeşistan Prensi*’nin ana konusunu oluşturur. Hatta Johnson’ın ütöpik olarak öyküde tasarladığı yerin adı yukarıda da belirttiğimiz gibi ‘Mutlu Vadi’ şeklindedir. Bu ‘Mutlu Vadi’de insanları memnun etmek için sanatlar icra edilir, gün boyu temel meşguliyetleri eğlencedir ve güvenli bölgelerinde zevk içinde yaşanırlar.¹⁸ Onları eğiten bilgiler, bu vadinin dışında karmaşanın hüküm sürdüğünü, insanın insanı avladığı sefalet bölgeleri olduğunu anlatır. Fakat hikâyede anlatılan prensin hayatında olduğu gibi bazen insan güvenli ve zevk içinde olsa bile bu durumda geçen hayatı sorgular.¹⁹ Genel olarak insanın ihtiyaçlarını giderme konusunda (yeme,

14 Stephen, *Samuel Johnson*, 178.

15 Bu isimlerin Latince anlamları için bk. Xia Xiao-min, “A Study of Generic Mixture in Samuel Johnson’s *Rasselas*”, *Journal of Literature and Art Studies* 11/7 (2021), 471-476.

16 Doğu masalları ile olan ilişkisi için bk. Gwin J. Kolb, “The Structure of *Rasselas*”, *PMLA* 66/5 (September 1951), 698-717.

17 Xiao-min, “A Study of Generic Mixture in Samuel Johnson’s *Rasselas*”, 471-476.

18 Eserde sunulan bu betimleme sadece tarihin bir döneminde bir bölge için geçerli değildir. Tıpkı günümüzde Avrupa ve A.B.D’de yaşayanların bir kısmı Asya ve Afrika’nın pek çok yerine bu şekilde bakarken Asya ve Afrika’daki pek çok kişi de Avrupa ve A.B.D’yi bir ütopya alanı olarak düşünmesi gibi. Televizyonlardaki dizi, eğlence programlarının sürekli değişerek insanları etkileri altında ve kendilerine bağlı şekilde farklı konulardan uzak tutmaya çalışmaları günümüzde bize bunun bir benzerini dayatmaktadır.

19 Samuel Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas’ın Öyküsü*, çev. Ayşegül Pomakoğlu (İstanbul: Maya Kitap, 2016), 11.

içme, uyuma) hayvanlarla aynı olması söz konusu iken onlar temel ihtiyaçlarını karşıladıklarında bir doyuma ulaşırken aynı şeyler insanı tatmin etmez. Bir şeyleri arzulanabilirlik adına örneğin yemek yedikten sonra yeniden acıkmayı bekleyerek geçirilen zaman sıkıcı ve kasvetli gelebilir veya müzisyen ve şarkıcıların bir gün eğlenceleri zevk verirken diğer gün bıkkınlık vermesi söz konusu olabilir. Mutlu olmak için hislerin dışında kalan tatmin edilmesi gereken kişisel bazı arzular vardır ki,²⁰ bunlar yaşayan her insanın sadece var olmasından kaynaklanan varoluşsal sıkıntılardır. Prensin içinde bulunduğu hâl de bu şekildedir.

Bazen Sokratik bir mantıkla kişinin mutluluğun nerede olmayacağını bilmesi nerede olduğunu bilmesinden daha değerli olabilir. Örneğin *Habeşistan Prensi*'nin kahramanı olan Rasselas romanda yer alan arkadaşlarından, zenginlerden, keşiş, şair veya filozoftan mutluluğun en azından nerede olmayacağı bildiğinden dolayı daha iyi bir durumundaydı. Şöyle ki, insanın çevresinde bulunan arkadaşları mutluluk, nezaket, özgürlükler içinde bulunabilir. Kişinin kendisinin mutsuz, zihninin huzursuz ve tedirgin olması söz konusu olabilir.²¹ Bazı insanların peşinden koştuğu zevkler diğerlerini tatmin edemeyebilir. Topluluk içinde mutlu değilken gülüp eğlenmenin sebebi mutsuzluğunu gizlemek de olabilir. Burada insanların duygularını samimi bir şekilde ortaya koymaması söz konusudur. Romanda İmlac'ın ağzıyla belirtildiği gibi: "Uzun zaman önce mutluluğun asla bulunamayacağına inandırıldık. Fakat herkes bir gün elde edebileceği umuduyla mutluluğa kendi dışındakilerin sahip olduğu bir şey gözüyle bakmaya devam eder. İnsanlar çok neşeli olduğu zamanlarda bile düşünceler onu rahatsız eder anın korkusunu yaşar. İyiliğin ve kötülüğün sebepleri çok çeşitli ve belirsiz, iç içe geçmiştir. Kişinin durumunu seçiminin sonuçları üzerine kuran kişi sorgulayıp tartışarak yaşamak ve ölmek zorunda kalır".²² Fakat sonuçta çok az insan seçtiği hayatı yaşar. Kişiyi çoğu zaman mevcut durumuna getirenler öngöremediği meseleler ve istemeden tanık olduğu olaylardır. Bundan dolayı komşusunun kendisinden çok daha iyi durumda olduğunu düşünmeyen bir insan yok gibidir. Fakat mutluluğun ulaşılabilir olduğunu kabul etmek de gerekir.²³ Dolayısıyla tekrar aynı soruyu soruyoruz: Mutluluk nerede ve kimde bulunmaktadır? Mutluluğun genç insanlarda olduğu söylenebilir. Fakat Rasselas'a göre; gençlerin neşeleri yersiz, kahkahaları sebepsiz, içinde mantık barındırmayan eğlenceleri müstehcen, tavırları basitti. Düzene ve kanuna gülüyor, iktidar kaşlarını çattı mı keyifleri kaçıyor, bilgelerin gözleri üzerlerine çevrilince utanıyorlardı. Dolayısıyla utanç içinde geçen bir yaşam insanı mutlu edemezdi. Mantıklı bir

20 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 15.

21 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 69.

22 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 70.

23 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 71.

varlığın plansız hareket etmesi rastlantı sonucunda neşeli veya üzgün olmak doğru değildi. Rasselas bu düşüncelerinden “Mutluluk korku ve belirsizlikten uzak, içi dolu ve kalıcı olmalıdır”²⁴ sonucuna ulaşmış, içlerine dâhil olduğu gençlerle mutluluğu bulamayacağını anlayınca onlardan ayrılmıştır.

Mutluluğun zenginlerde/zenginlikte olduğu da düşünülebilir. İçinde bulunulan şartlardan dolayı zengin bir insanın mutlu olması beklenir. Fakat her zaman için bu durumun doğru olması beklenemez. Zenginlik insanın hayatını tehlikeye atabilir. Zengin olan ve insanların sevdiği kişiyi yöneticiler veya ondan daha iyi durumda olanlarda alt tabakada bulunanlar da genelde sevmez. Bu da kişinin diğer insanlara güvenemediği bir hayat yaşamasına sebep olur.²⁵ Mutluluğun yalnızlıkta olduğu da düşünülebilir. Kişi kendini inzivaya çektiğinde kötülüklerden zorunlu olarak uzak duracaktır. Bu da onun arınmasını beraberinde getirecektir. Fakat genellikle insanlar kavgalarla, acılarla dolu olan dünyadaki ömrünü huzur içinde tamamlamak için inzivaya çekilir. Aslında öyle bir durumda olan kötülüklerden arınmaktan ziyade insanlardan uzaklaşıldığından kişinin kendini pasif bir hale getirmesidir. Johnson bu durumu uygun görmediğini ifade etmek için romanda yer alan keşişe şunları söyler; “Yalnız bir insanın yaşamı kesinlikle acı doludur fakat her zaman içten değildir” ve iyi yaşayan biri için her hayat tarzı iyidir. Seçim konusunda da bilinen tüm kötülüklerden arınmak yeterlidir.²⁶

Stoacı bir düşünceyle kişinin doğaya uygun yaşamasıyla mutluluğu bulacağı düşüncesi bir filozof öğüdü olarak ifade edilmiştir. Mutluluğu öğrenmek için başvurdukları filozof: “Hayvanların hayatlarını yalnızca içgüdülerine göre düzenlediğini düşünsünler. Onlar kendi kılavuzlarına uyuyorlar ve mutlular. Bu yüzden tartışmaya bir son verip yaşamayı öğrenelim. Büyük bir gurur ve gösterişle anlatanların kendilerinin bile anlamadığı öğretilerin yükünü bir kenara bırakın ve bizimle birlikte insanlara şu basit ve anlaşılır ilkeyi ulaştırın: Doğanın yolundan sapmak, mutluluktan sapmaktır” der. Filozof, doğaya sadık kalarak yaşamının, neden sonuç ilişkilerinin niteliklerinden doğan şartlara göre hareket etmek, evrensel mutluluğun büyük ve değişmez düzenine rıza göstermek, mevcut sistemin genel yaradılış ve eğilimleriyle işbirliği içinde olmaktır şeklinde düşünür.²⁷ Fakat bu ifadelerin çoğu ortalama insanların anlamakta zorlandığı ve dolayısıyla uygulama durumunun da kısıtlı

24 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 71-72.

25 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 82.

26 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 85, 86, 87. Eserin yazıldığında ilk ismi “Hayatın Seçimi” şeklindeydi. Dolayısıyla eserin odaklandığı ana konunun ne olduğunu anlamada bu ilk isimlendirme oldukça önemlidir.

27 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 90-91.

olacağı hususlardır. Buradaki en önemli husus bilgece tavır çeşitli yaşam tarzlarının sınırlılıkları ya da tatminsizlikleri hakkındaki uyarılardan değil, insanın seçmesi gerektiği uyarısından gelir.²⁸

Habeşistan Prensi'nde Doğa filozofunun "Doğaya Sadık Kalarak Yaşamamın Getirdiği Mutluluk" adını taşıyan 22. bölümündeki ifadeler, bazı okuyuculara Johnson'ın tüm doğal hukuk doktrinlerine karşı düşmanlığının bir örneğiymiş gibi gelebilir. Johnson'ın burada doğaya uygun yaşamamın her zaman nedenler ve sonuçların ilişkisi ve niteliklerinden doğan uygunluğu dikkate alarak hareket etmek olduğunu ve evrensel mutluluğun büyük ve değişmez planına uymak onunla işbirliği yapmak olduğu düşüncesini içermektedir ki bu, bazı tartışmaları beraberinde getirmesine neden olmuştur.²⁹ Örneğin Carey McIntosh bunu "bariz saçmalık" olarak adlandırırken³⁰, Gwin Kolb "tamamen anlaşılmaz" olarak nitelendirir.³¹ Ancak bu bölüm, özellikle mutlu olmanın yolunun doğayı takip etmek olduğu iddiasını hicveder: 18. yüzyılda doğa hukuku üzerine çalışan çok az yazar, kendi iyiliği için, erdemden gitmeye değer olduğunu iddia etseler bile, mutlak mutluluğun erdemden uygulanmasıyla sağlanacağı konusunda hemfikirdir.³²

İnsanların büyük bir kısmı ise mutluluğun ailede olduğunu düşünür. Fakat romanda mutluluğun ailede de bulunamayacağı belirtilmiştir. Çünkü aile bireylerinin sahip olduğu hırslar bu birlikteki sakinliği, huzuru bozar ve bu hemen her ailede görülebilir.³³ Burada kastedilen sadece maddi unsurlara sahip olmak değildir. Farklı aile bireyleri içinde problemler kendini gösterebilir: eşler arasında, çocuklarla ebeveynleri ve diğer büyükleri arasında, ev sahipleriyle hizmetçileri arasında, kardeşler arasında. Herkes kendi penceresinden baktığında haklı bir konumda olacağından uyuşma imkânı azalır. Hatta bazı insanlar evlilikte mutsuz olma ihtimalinden dolayı bir başkasına bağlanmayı bile istemez. Prens, bu kişilerin hayatlarını arkadaşsız ve sevgisiz şekilde harcadığını, günlerini faydasız çocukça eğlencelerle veya kötü zevklerle geçirdiğini, sonunda akıllarını kinle, dillerini kötü sözlerle, evde hırçın, dışarıda art niyetli bir hale geldiklerini, toplumu rahatsız etmeyi kendilerine iş ve eğlence olarak kabul ettiklerini belirtir.³⁴ O zaman mutluluk bekârlıkla mı sağlanır? Evlilik insanoğlu için en iyi seçim olsaydı her bir birey için öyle olurdu. Fakat

28 Robert Folkenflick, "Rasselas and the Closed Field", *The Huntington Library Quarterly* 57/4 (Autumn 1994), 350.

29 Richard B. Schwartz, "Johnson's Philosopher of Nature: 'Rasselas', Chapter 22", *Modern Philology* 74/2 (November, 1976), 196-200.

30 Carey McIntosh, *The Choice of Life: Samuel Johnson and the World of Fiction* (New Haven: Yale University Press, 1973), 181.

31 Gwin Kolb, "The Structure of Rasselas", *PMLA* 66 (1951), 709.

32 Nicholas Hudson, *Samuel Johnson and Eighteenth-Century Thought* (Oxford: Clarendon Press, 2011), 78.

33 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 97.

34 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 99-102.

bekârlığın eksileri büyük ölçekli, kesin ve kaçınılmaz, evliliğin eksileri rastlantısal ve önlenebilirdir. Kadınlar ve erkekler bakışlılar, konuşurlar, ayrı olduklarında huzursuz, birlikte olunca mutlu olduklarından evlenmek isterler. Zaman dış görünüşü geri döndürülemez biçimde değiştirdiği gibi tutkuların yönünü de belirler. Dolayısıyla zaman içinde insanın mutluluğunu engelleyecek farklı türden unsurlar ortaya çıkar. Kendi iradeleriyle hayatlarını kavgalarla tüketir ve doğayı acımasızlıkla suçlarlar.³⁵ Evlilik mutluluk ilişkisine bakıldığında söylenebilecek olan şey evliliğin geçici mutluluk sağlayacağıdır. Çocuk sahibi olmak ta aynı şekilde geçici bir mutluluğun sebebidir.

Entelektüel istekler yani öğrenme ve bilgi elde etme de mutluluğu sağlayan bir şey değildir. Bu konuda romanda yer alan gök bilimci bunu örneklemektedir. Hayat tercihini sordukları gökbilimci onlara hangi seçeneği seçeceklerini söyleyemeyeceğini kendi tercihinin yanlış olduğunu belirtir. Çünkü vaktini insanoğluna dolaylı yoldan faydalı olabilecek bilimleri öğrenmeye çalışarak geçirdiğini, rahatlığını feda ederek karşılığında bilgi satın aldığını bundan dolayı evlenmediğini, aile şefkatinin mutluluğunu tadmadığını ifade eder.³⁶ Sonunda elde ettiği bilgiye dayalı bütün araştırmalarının hatayla sonuçlandığını ve çektiği tüm sıkıntıların boş olduğunu düşünme eğiliminde olduğunu söyler. Dolayısıyla entelektüel hazlar gelip geçici kısa süreli mutluluğu sağlar. Bundan anladığımız mutluluğun sebebini bir başkası öğretmez sadece mutsuzluğunun sebebini anlatabilir. Prens Rasselas, bu şekilde dindar yaşamdan ilme adanmışlığa, kırsal hayattan hükümdarlığa, yoksulluktan zenginliğe uzanan farklı yaşam biçimlerini birbirleriyle karşılaştırır ve çeşitli mutluluk düşüncelerini diğeriyle paylaşarak bir sonuca ulaşmaya çalışır.

Eserdeki kahramanların hepsi mutluluğun nerede ve kimde olacağı araştırmanın sonunda herkesin bulunduğu yere göre kendisini mutlu edecek şeylerinin farklı olacağını anlar; Hizmetlileri beklenti ve düş kırıklığından usandırdığı için sadece sonsuzluk seçimi üzerine düşünüp bu mevkiden memnun olacağına inandığından onun için mutluluk dindar kızlarla dolu bir manastırın baş rahibesi olmaktadır. Prenses dünyevi şeylerin arasındaki en iyi şeyin bilgi olduğunu düşünür ve tüm ilimlerde bilgi sahibi olup eğitilmiş kadınlar için okullar kurmak ister. Böylece gençleri eğiterek ileriki çağlara sağduyulu ve inançlı örnek insanlar yetiştirebilecektir.³⁷ Kitaba adını veren Prens Rasselas ise adaletle yönettiği, sınırlarını sürekli genişletip idare ettiği insanların sayısını arttırmayı istemektedir. Bilge İmlac ise artık yaşlandığı ve pek çok şeyi tecrübe ettiğinden dolayı bir farklılığı değil hayatın akışının doğal seyrinde devam etmesini arzu etmektedir. Johnson bu karakterler üzerinden dinî

35 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 112-113.

36 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 175.

37 *Habeşistan Prensi*'nde ifade edilen en önemli konulardan biri Johnson'ın 1759'da kadınlar için bir okul/üniversite kurmanın hem kadınlar hem de onların yetiştireceği yeni nesil için iyi olacağını öne sürmesidir. Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 189-190.

veya seküler bir yaşamın göreceli erdemlerine değinir. Fakat hepsi hayalini kurdukları dileklerin istedikleri şekilde gerçekleşmeyeceğini öğrendiklerinden dinginlik içinde yaşadıkları yurtlarına geri dönerler. “Hayalini gerçekleştiriyorsan rahatını sağlayacak, huzurunu bozmayacak en doğru yerde ve şekilde yaşamaya çalışmalısın” ilkesini düstur edinirler. Çünkü hayaller ve hayatlar her zaman birbirleriyle uyumlu olamadığından düşünsel zevkler karşısında gerçekliğin kendini dayatması söz konusudur. Benimsenmesi gereken gerçekliğin içinde bilgi ve adaletle hayatın dingin bir akış içerisinde devam ettirilmesi. Amaç mutluluksa kendini herkeste bu alanlardan birinde farklı bir şekilde gerçekleştirecektir. Burada dikkat edilmesi gereken kişinin hayat seçimini yapmaya çalışırken yaşamayı ihmal etmemesinin gerekliliğidir.³⁸ Fakat günümüzde pek çok insan bu tür bir paradoksal durumun içine düşmektedir. Aslında insanlar birbirlerinden ne kadar farklı olsa da ruhsal açıdan birbirlerine oldukça benzer durumdadırlar. Johnson’ın kastettiği de hemen her insan bir takım ruhsal sıkıntılara sahip olabilir. Bunu aşmak, insanın umutlarını ebedî olana yönlendirmek için geçici şeylerin tatmin edici olmayan doğasına yönelmesi de kişiyi tam olarak mutlu edemeyebilir.³⁹

Şiirsel ifadelerle dolu olan eserin sonunda ‘Mutlu Vadi’den kaygı ve ke-deri uzaklaştırma çabalarının imkânsız olduğu anlatılır. Ancak gerçek şu ki, değişen çevre ve zamana bağlı olarak hayatı mutlu kılacak olan veya mutsuzluğa sebep olacak olan şeyler farklılaşır. Evlilik, çocuk sahibi olmak, zengin olmak, bilgi elde etmek, inzivaya çekilmek bunların hepsi insana kısa süreli mutluluk veren şeylerdir. Hiçbiri daimi mutluluğu sağlayamaz. Çünkü insan, varoluşsal olarak huzursuz bir varlıktır. Değişkenlikler sadece fiziksel yönde meydana gelmez kişi ruhsal olarak değişikliklere uğrar. Yaşa, cinsiyete, kültürel yapı ve değerlere bağlı olarak bunlar değişir. Sonuçta insanı sürekli mutluluk içinde tutacak bir sır yoktur. Bunun en önemli nedeni de belirttiğimiz insanın varoluşsal huzursuzluğudur ve bu, hayat devam ettikçe kendini var eden bir süreçtir. Jonson’ın yakın arkadaşı ve ilk biyografisinin yazarı olan Boswell, *Habeşistan Prensi*’ne olan büyük hayranlığına rağmen, Johnson’ın yapısında bulunan hastalıklı melankolinin belki de hayatı ona genel olarak olduğundan daha sönük ve mutsuz göstermiş olabileceğini belirtmiştir.⁴⁰ Dolayısıyla roman umudun vaatlerini bu kadar hararetle anlatırken, mutluluğun imkânsızlığıyla bitmiştir.⁴¹

38 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas’ın Öyküsü*, 116.

39 Bk. Duane H. Smith, “Repetitive Patterns in Samuel Johnson's *Rasselas*”, *Studies in English Literature* 36/3 (Summer, 1996), 623-639.

40 Boswell, *Life of Johnson*, 243.

41 Samuel T. Joecke, “Narratives of Hope, Fictions of Happiness: Samuel Johnson and Enlightenment Experience”, *Christianity and Literature* 53/1 (Autumn 2003), 19.

Habeşistan Prensi ve Candide Tartışması

Voltaire'in iyimserlik sistemini (büyük ölçüde G. W. Leibniz'in (1646-1716) mümkün dünyaların en iyisi fikrini) çürütmek için yazdığı *Candide*, içeriği ve konuları aktarımı farklı olsa da *Habeşistan Prensi*'ne oldukça benzemektedir. *Candide* İngiltere'de Mayıs 1759'da yayımlandı.⁴² *Habeşistan Prensi*, *Candide*'ye zamansal açıdan çok yakın bir dönemde yazıldığından taklit etme gibi bir durumdan söz etmemiz mümkün değildir. Fakat eş zamanlı olmaları bir tesadüfü kendisinde bulundursa da bazı açılardan benzerlik taşıdıklarından, Johnson'un *Candide*'nin en azından tasarımına ilişkin bazı bilgiler duymuş olduğu varsayılabilir. Boswell, bu konuyla ilgili olarak şunları belirtmektedir: "Johnson'un şunu söylediğini duydum: Eğer bunlar taklit için zaman kalmayacak kadar birbiri ardına yayınlanmasaydı, en son gelen şemanın (*Habeşistan Prensi*) diğerinden (*Candide*) alındığını inkâr etmek boşuna olurdu".⁴³ Her iki eserin de ortaya koyduğu önerme aynı olmasına, yani mevcut durumumuzda iyiden çok kötünün bulunduğunu ifade etmesine rağmen, Voltaire ile Johnson'un amacı birbirinden çok farklıdır. Voltaire büyük ölçüde felsefi anlamda teodise düşüncesini, kısmen de dinin İlahi Takdir inancını zayıflatmak isterken muhafazakâr bir kişiliğe sahip olan Johnson ise geçici şeylerin tatmin edici olmayan doğasını göstererek, insanın umutlarını ebedî olana yönlendirmeyi amaçlamıştır.⁴⁴

Habeşistan Prensi'ni tamamen kötümser bulanlarla dünyevi mutluluğun mümkün olmadığını ifade ettiğini söyleyen iki ekol vardır. Bu ayrım eserdeki fikirleri onaylayanlar ile onu ahlaki açıdan yıkıcı ve dolayısıyla tehlikeli bir kitap olarak kınayanlar arasındaki ayrımdır.⁴⁵ Görünüşte iyimserlikle alay etmek amacıyla yazılan *Candide*, dine karşı bir saldırıyı ve insan doğasında yer alan duyguların bir küçümsemesini içerir. Bundan dolayı *Candide*'nin, *Habeşistan Prensi*'yle olan benzerliği çok yüzeyseldir. Yani Johnson'un amacı ne alay etmek ne de kaderin kararlarından şikâyet etmektir; hiçbir yaşam koşulunun talihsizlikten tamamen arınmış olamayacağını göstermektir.⁴⁶

Tarihsel sürece ve genel yapıya bağlı olarak benzeşen yönleri olsa da *Candide*'nin *Habeşistan Prensi*'ni hem zekâ hem de mizah açısından geride bıraktığı doğrudur, ancak eserlerin yazıldığı dönemde Voltaire'in görevi daha kolaydı. Çünkü Voltaire sadece özellikle Leibniz'in teodise düşüncesini ötelemek isterken Johnson insanların genel olarak nasıl mutlu olacaklarını ifade etmeye çalışmıştır. İçerik düşünüldüğünde Johnson'un yapmaya çalıştığı

42 William P. Courtney, *A Bibliography of Samuel Johnson* (Oxford: The Clarendon Press, 1915), 85-86; Francis Richard Charles Grant, *Life of Samuel Johnson* (London: Walter Scott, 1887), 67.

43 Boswell, *Life of Johnson*, 241.

44 Boswell, *Life of Johnson*, 242.

45 Paul Alkon - Robert Folkenflik, *Samuel Johnson: Pictures and Words* (Los Angeles: William Andrews Clarke Memorial Library University of California, 1984), 4.

46 Grant, *Life of Samuel Johnson*, 67.

daha zor bir niteliğe sahiptir. Ayrıca görme zayıflığından yüzündeki yaralara, nörolojik problemlerden intihar düşüncesine kadar giden ruhsal problemlerle mücadele eden bir kişinin istek ve hayallerini bir kenara bırakarak mutluluk hakkında yazmaya çalıştığını da belirtmemiz gerekir. Fakat her iki eserde, o dönemde moda olan her şeyin yolunda gittiğine dair genel bir felsefenin bir eleştirisini içermektedir.⁴⁷ Buna rağmen *Habeşistan Prensi* bir bakıma ilginç bir şekilde *Candide* ile tezat oluşturuyor; Voltaire'in hikâyesi teolojik iyimserlik doktrininin hedefliyor ve -bu doktrin iyi ya da kötü anlaşılсын- bu nedenle açıkça şüpheli bir eğilim taşıyordu. Johnson ise karamsarlıktan hiçbir sonuç çıkarmıyordu. O, insan varlığının nihai nedeni konusunda ortaya çıkan sorunla kafasını karıştırmadan, insanın sefalet gerçeğini ifade etmekle yetiniyordu. Bu gizemin çözümsüz olduğunu, şüpheli ya da iyimser anlamda yanıt vermenin doğru olmayacağını düşünüyordu. Aslında Johnson'ın sahip olduğu dinî inançları, kötülüğün varlığının açıklanmasıyla elde edilebilecek, bir rahatlığı önerecek türden değildi. Eğer o da bir bakıma kusursuz bir Yaratıcı tarafından yönetilen bir dünyada her şeyin en iyisi olması gerektiğini söyleseydi, bu anlam, O'nun yaratıklarının sonsuz sayıdaki sonsuz sefaletine izin verecek bir anlam olmalıydı. Ancak Johnson zihnini bu tür konulardan uzak tuttu. Çünkü dünyanın zorluklarına karşı ahlaki rehberliğin son derece önemli olduğuna dair bir inancı vardı. Bu yüzden pratik açıdan, hayata uygulanmasıyla ilintili olarak etik spekülasyonlarla ilgilendi, bunun temel alınabileceği felsefeyle değil.⁴⁸

Bazı inceleme ve yorumlarda *Habeşistan Prensi* ile *Candide*'yi aynı kefeye koyan ve her ikisinin de kendilerini keşfetmek için dünyaya açılan genç erkeklerin hikâyesinden oluştuğu düşüncesi vardır. Bu iki hikâyeye üslup bakımından büyük farklılıklar gösterse de, dünyadaki üzüntü ve kederlerin kuvvetli zekâlarda yarattığı melankolinin güçlü ifadeleri arasındadırlar. *Candide*'nin edebî mükemmelliği, ona Johnson'ın yapıtlarından daha geniş ve daha kalıcı bir popülerlik kazandırmıştır. Johnson da Voltaire'in yazdığı en güçlü eserin *Candide* olduğunu belirtir.⁴⁹ Ancak *Habeşistan Prensi*, yazarının kendine özgü karakterini taşır.⁵⁰ *Candide* gibi Johnson'ın ahlaki öyküsü de bir Aydınlanma Çağı ürünüdür. Muhtemelen iki eser arasındaki en önemli fark *Habeşistan Prensi*'nin konu anlatımını Doğu bağlamında ele alıp, Doğu-Batı karşıtlığını açıklamalarla ifade etmesi ve didaktik bir niteliğe sahip olmasıdır.⁵¹

47 Stephen, *Samuel Johnson*, 178.

48 Stephen, *Samuel Johnson*, 182-183.

49 Boswell, *Life of Johnson*, 997.

50 Stephen, *Samuel Johnson*, 50-51.

51 Jonson'ın Doğu karşıtlığıyla ilgili tartışmalar için bk. Alev Karaduman, "The West versus the East: Samuel Johnson's Cultural Solipsism in *Rasselas* (1759)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (2014), 153-160.

Filozofların makul tasarıları iyimserlik, kötümserlik mutluluk gibi konulara bütünlükçü bir çözüm sunmayabilir. Siyasi açıdan yapılan düzenlemeler de derinlere kök salmış kötülüğün yalnızca yüzeyine dokunuyor olabilir. Buna bağlı olarak insanların eskisinden çok daha iyi olduklarını hayal etmek kadar J. J. Rousseau (1712-1778) gibi kötüleştiklerini düşünmek de çok doğru olmayacaktır.⁵² Dolayısıyla *Habeşistan Prensi*, Rousseau'cu iyimserliği reddetme açısından *Candide*'ye benzetilebilir. Johnson, Voltaire gibi Rousseau'nun argümanını saçma bulur. Çünkü insanın iyiden çok kötü olduğuna inandığından Johnson, Tanrı'nın iyiliğini insanın iyiliğinden çıkarmak yerine Tanrı'nın iyiliğini Hıristiyan dogmasının bir parçası olarak kabul eder. Öte yandan Voltaire, *Candide*'de kötü niyetli kişileri ve onların kötü doğasını göstererek, Tanrı'nın iyiliğini sorgulamaya çalışır. Teslise, kefarete ve orijinal günah doktrinlerine inanan, Hıristiyanlıktaki kader teorisini kabul etmeyen, bunun yerine kendisini özgür bir ahlaki fail olarak görmek isteyen Johnson'a göre bu koşullar altında yapılması gereken, gerekçeleri ne olursa olsun en azından tek teselli olan yaşam ve inanç kurallarına kişinin elinden geldiğince sıkı sıkıya sarılmasıdır.⁵³ Fakat eserin 11. bölümdeki şu cümle aslında konuyu genel olarak özetlemektedir: "İnsan hayatı her yerde katlanılması gereken çok şeyin olduğu ve keyif alınan az olduğu bir durumdur."⁵⁴

Sonuç

Johnson, üretken bir yazar olarak entelektüel ve felsefi konuşmaların ağırlıklı olduğu edebi eserini aksiyon ve çeşitli karakterlerle oldukça hızlı ilerletecek şekilde oluşturmuştur. Özellikle ahlak felsefesinde önemli yeri olan konuların edebi olarak anlatılması söz konusudur. Fakat felsefenin konuyu ele alış biçimiyle edebiyatın ele alış biçimi aynı değildir. Bu iki alan konuya farklı şekilde bakarak, farklı bir kitleye hitap etme arzusuna sahiptir. Edebiyat gündelik hayata uygun iken düşünsel kabiliyetleri öne çıkaranlar felsefe alanına yönelerek konuyu anlamlandırmaya çalışır. Ayrıca günlük hayatta mutluluk olarak ifade edilen şeyle felsefedeki mutluluk kavramı aynı değildir. Eserden hareketle Platoncu ve Aristotelesçi bir mutluluk ahlakı teorisi veya herhangi bir ahlak felsefesini içeren bir teoriyi ortaya koymak mümkün gözükmemektedir. Çünkü Johnson, akıl, ruh/nefs gibi soyut kavramlarla konuyu açıklamaktan ziyade hayatın kendisinden hareketle yaptığı çıkarımları ortaya koymaktadır. Fakat bütün insanlarda temelde iyilik ve mutluluk arzusunun olması açısından benzer değerlerin bulunması mümkündür. *Habeşistan Prensi*'nin

52 Bk. Jean J. Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*, çev. Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 29.

53 Stephen, *Samuel Johnson*, 183.

54 Johnson, *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*, 51.

çekiciliği de sunmuş olduğu olay örgüsünden değil, insanın mutluluk arayışına her insana hitap edebilecek, insanı temele alan bir bakış açısıyla konuyu sunmasında yatmaktadır.

Hayatın anlamının ne olduğu ve hayattan en gerçek tatmini elde etmek için ne yapılması gerektiği sorusu insanlığın yaradılışından itibaren tartışılmaya devam eden bir sorundur. Buna felsefe veya edebiyat cevap bulamamıştır. Eserde bilinen hemen her felsefe ve yaşam biçimiyle karşılaşmış yine de ne yapacağını bilemez bir durumda olmak bunun bir ifadesi gibidir. Felsefe ve edebiyat; biri teorileriyle diğeri olay anlatılarıyla fikir yürütür. Hepimiz hayatın anlamını arayışla özdeşleştirebiliriz. Fakat yaşamak, gündelik zevklerden daha fazlasıdır. Bunu anlamak için bazen içine hapsedilen alanın dışına çıkmak gerekir. Bu da bir seçim yapmayı zorunlu hale getirir. Johnson, yaşam seçimi konusunda eserinde bir sonuca varamamıştır çünkü yaşam duygusunu bir muamma olarak ifade etmesi söz konusudur. İnsanın günlük yaşamı hatalarla dolu bir durumda olabilir. Zira hayal kırıklığı ve huzursuzluk sürekli olarak tekrarlanan bir haldir. Aslında Johnson apofatik bir yöntemle mutluluk yolunun çözüm yolunu/yollarını açıklamaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz bütün çözümleri aslında söylemiyor ama kişisel planda bunların çözüm yolu olacağını dolaylı olarak şöyle belirtiyor; "Mutluluğun inzivaya çekilmekle, insanların eğitimiyle uğraşmakla veya adil bir yönetici olmakla vs. ilintili olduğunu tartışmayı doğru bulmayı reddediyorum". Konuyu öteleyerek bir anlamda ironik olarak çözümü sunmadan bırakmaktadır. Aslıolan yaşam seçimini yaparken yaşamayı ihmal etmemektir.

Yaşamda dikkat edilmesi gereken *Habeşistan Prensi*'nde mutluluğu sağlamanın yollarından biri olarak zikredilen temel husus zamanı boşa harcamamaktır. Zira zamanın anlamlandırılması hayatın anlamlandırılmasını içermektedir. Johnson da mutluluğu aramanın kendisinin insan deneyiminin önemli bir parçası olduğuna inanmaktadır. *Habeşistan Prensi*'nin önemi de temele aldığı bu düşünceyle insanın mutluluk arayışını kişisel bir temelde insanlı bir şekilde sunmasındadır.

Kaynakça

- Alkon, Paul - Folkenflik, Robert. *Samuel Johnson: Pictures and Words*. California: William Andrews Clarke Memorial Library University of California, 1984.
- Ateş, Ömer Faruk - Arık, Şahmurat. "Sorunsalları, Tarihsel Gelişimi ve Temsilcileri Bağlamında Biyografi Teorisine Genel Bir Bakış". *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi* 2/1 (2022), 130-153.
- Boswell, James. *Life of Johnson*. New York: Oxford University Press, 1989.
- Courtney, William Prideaux. *A Bibliography Of Samuel Johnson*. Oxford: The Clarendon Press. 1915.
- Folkenflik, Robert. "Rasselas and the Closed Field". *The Huntington Library Quarterly* 57/4 (Autum 1994), 337-352.

- Grant, Francis Richard Charles. *Life of Samuel Johnson*. London: Walter Scott, 1887.
- Hill, George Birkbeck. "Introduction". *History of Rasselas Prince of Abyssinia*. mlf. Samuel Johnson. 9-34. Oxford: The Clarendon Press, 1887.
- Hudson, Nicholas. *Samuel Johnson and Eighteenth-Century Thought*. Oxford: Clarendon Press. 2011.
- Joecke, Samuel T. "Narratives of Hope, Fictions of Happiness: Samuel Johnson and Enlightenment Experience". *Christianity and Literature* 53/1 (Autumn 2003), 19-38.
- Johnson, Samuel. *Habeşistan Prensi Rasselas'ın Öyküsü*. çev. Ayşegül Pomakoğlu. Maya Kitap, 2016.
- Karaduman, Alev. "The West versus the East: Samuel Johnson's Cultural Solipsism in Rasselas (1759)". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (2014), 153-160.
- Kolb, Gwin. "The Structure of Rasselas". *PMLA* 66/5 (Semptember 1951), 698-717.
- Lobo, P. Jerome. *A Voyage To Abyssinia*. çev. Samuel Johnson. London: Cassell and Company, 1887.
- Maden, John. "Rasselas" and "The Vanity of Human Wishes". *Criticism* 3/4 (Fall 1961), 295-303.
- McIntosh, Carey. *The Choice ofLife: Samuel Johnson and the World of Fiction*. New Haven: Yale University Press, 1973.
- Meynell, Alice - Chesterton, Gilbert Keith. *Samuel Johnson*. London: Herbert&Daniel, 1911.
- M. H. "Introduction". *Rasselas Prince of Abyssinia*. mlf. Samuel Johnson. 5-8. London: Cassell and Company, 1909.
- Pahl, Chance David. "Teleology in Samuel Johnson's Rasselas". *Renascence* 64/3 (2012), 221-232.
- Rousseau, Jean-Jacques. *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Schwartz, Richard B. "Johnson's Philosopher of Nature: "Rasselas", Chapter 22". *Modern Philology* 74/2 (November, 1976), 196-200.
- Smith, Duane H. "Repetitive Patterns in Samuel Johnson's Rasselas". *Studies in English Literature* 36/3 (Summer 1996), 623-639.
- Stephen, Leslie. *Samuel Johnson*. New York: Harper&Brothers Publishers, 1879.
- White, Ian. "On Rasselas". *The Cambridge Quarterly* 6/1 (1972), 6-31.
- Whitley, Alvin. "The Comedy of Rasselas". *ELH* 23/1 (March 1956), 48-70.
- Xiao-min, Xja. "A Study of Generic Mixture in Samuel Johnson's Rasselas." *Journal of Literature and Art Studies* 11/7 (2021), 471-476.

**Samuel Jonhson ve Mutluluğu Aramak:
Habeşistan Prensi Rasselas Bir Hikâye Üzerine
Bir İnceleme**

Tamer Yıldırım

Sakarya Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi,
Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı

tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, kâr amacı gütmeyen veya özel sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

“Samuel Jonhson Ve Mutluluğu Aramak: *Habeşistan Prensi Rasselas Bir Hikâye Üzerine Bir İnceleme*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazarlara aittir.